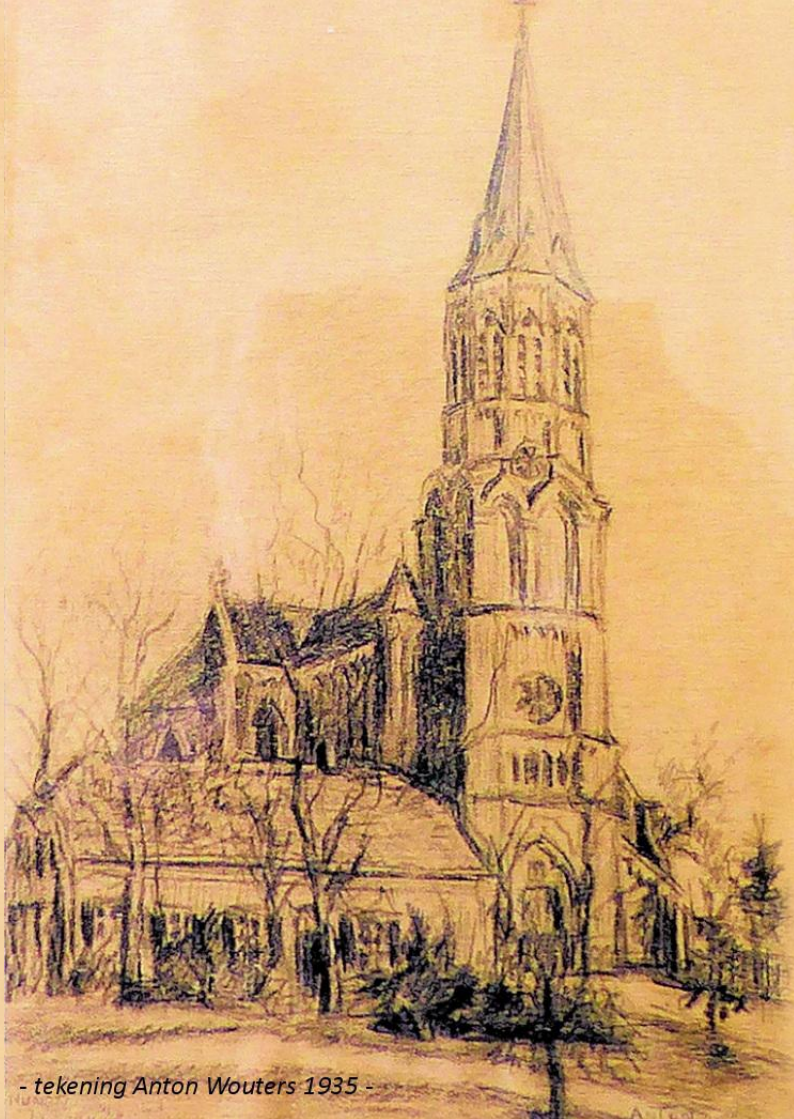

VINCENT VAN GOGH

ATELIER BIJ SCHAFRAT

- tekening Anton Wouters 1935 -

VINCENT VAN GOGH

Het atelier bij Johannes Schafrat, koster, organist en kleermaker.

HOOFDSTUK 1

In de periode 1884-1885 huurde Vincent van Gogh twee kamers en suite bij de katholieke koster en zijn vrouw Johanna van Eerd.

Het huis was gelegen aan het Heieind naast de Sint Clemenskerk in Nuenen.

De voormalige kosterswoning is in 1936 afgebroken maar nog wel op een tekening vastgelegd door Anton Wouters in 1935.

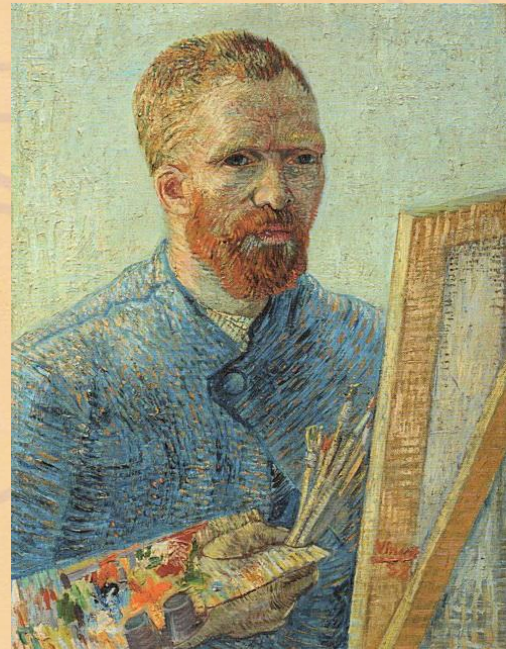
Een aantal foto's van het kostershuis zijn ook bewaard gebleven.

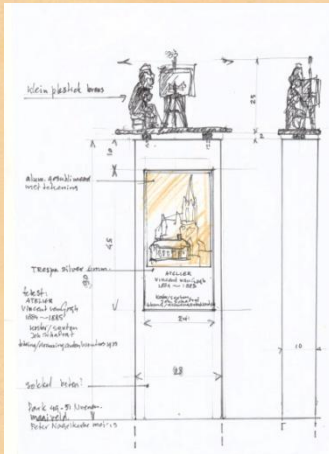
De woning stond oorspronkelijk in de voortuin van de huidige bewoners aan het Park (no. 49) van Jef en Maria Kuijten, evenals ook het kantoor van Jan Verhagen op (no. 51).

Bij een archeologisch onderzoek zijn daar de fundamentresten gevonden en vele artefacten, waaronder uit een zinkput een, zeer waarschijnlijk, klein blikken busje voor olie of terpentine wat men op een schil-

derspalet kon schuiven *bijlage 1* . Dit is nog zichtbaar op een zelfportret van Vincent.

Op deze plaats is, ceremonieel, op 23 oktober 2015, een sokkel met een klein sculptuur onthult *bijlage 3* en voorzien van een plaquette als tastbare markering op de fundamentresten van deze cultuurhistorische plaats.

Vanuit de overleveringen en opgetekend, onder andere door schildersvriend Anton Kerssemakers, maar ook via de familie Schafrat zelf, weten we dat Vincent van Gogh zijn Eindhovense schildersvrienden, zoals Antoon Hermans, Willem van de Wakker en Dimmen Gestel ontving. En waarschijnlijk ook poseerende modellen?

Pastoor Andreas Pauwels van de Sint Clemenskerk wilde verbieden dat men voor Vincent poseerde en bood zelfs geld als ze dat niet wilden doen.

Als zoete wraak had Vincent, na een reis naar Antwerpen, een paar dozijn condooms uitgedeeld aan de jongens uit het dorp (volgens Anton Kerssemakers).

Ook woonde er een kapelaan, Thomas van Lujtelaar, in het kostershuis die alles van dichtbij meemaakte en terugkoppeling heeft gegeven aan de pastoor?

Vincent heeft ook minstens de eerste twee kinderen van de kostersfamilie goed gekend (Cornelis Wilhelmus - 13-2-1884) of heeft misschien de pas geboren Petronella (20-01-1885) wel horen huilen. Vincent had verzocht om Cornelis te mogen schilderen maar kreeg daarvoor geen toestemming.

Er is een schilderij bekend van een kind, welk echter niet is erkend als een ware van Gogh, maar zou dat deze Petronella geweest kunnen zijn ^{noot 1}?

Desondanks zullen de koster en zijn vrouw de vele werken van Vincent hebben zien ontstaan, waaronder het beroemde schilderij van "de Aardappeleters". Wat

Vincent zelf als zijn belangrijkste werk uit die tijd beschouwde.

Vincent zou zijn meubilair laten maken bij timmerman de Vries, die ook zijn schildersraampjes en lijsten vervaardigde en mogelijk een perspectiefraam.

Daarnaast was er op het atelier een verzameling van allerlei boerenspullen, zoals gereedschap, spinnewiel, kleding, boerenmutsen en dergelijke. Maar ook de muren en een deur beschilderde hij en hij had een grote selectie van vogelnesten.

Zowel moeder Schafrat en Anton Kerssemakers ^{noot 2} vonden het maar een grote rommel.

Uiteindelijk heeft Vincent zijn atelier in november 1885 verlaten om naar Antwerpen te vertrekken.

Aanvankelijk wilde hij nog terugkomen maar alle spullen zijn opgeruimd en in kisten opgeslagen door boer Huizing en tuinman Adriaan Rijke en naar moeder van Gogh in Breda gestuurd, die daar naartoe was ver-

trokken, geruime tijd na het overlijden van dominee van Gogh, vader van Vincent.

Ook groter werk zoals "de Ossekar" was bij familie Begemann op zolder geplaatst omdat het niet in de kisten paste. Moeder van Gogh wilde het niet hebben en het is voor 100 gulden verkocht.

Alleen een stoel bleef bewaard en is verkocht aan dr. Wiegiersma uit Deurne, eigenlijk wilde hij ook "de Stal" kopen.

Volgens Sophie Elzinga-van Kooijk heeft ze via een oom een schets-schilderijtje gekregen "de Stal", wat nog in het café/hotel Schafrat van zoon Tidor (Theodoor) van de koster heeft gehangen. Het was na de 2e Wereldoorlog meegenomen vanuit zijn ouderlijk huis (van de koster) en het heeft gehangen in restaurant/café Schafrat.

"De Stal" heeft Sophie van Kooijk professioneel laten restaureren en door experts laten onderzoeken op materiaal en stijl omdat haar oom Theo beweerde dat

Tidor meende te weten dat het via van Gogh, als een ruwe opzet, in de familie was gebleven. Ook tante Ria heeft het daar nog gezien.

Sophie heeft het schilderijtje altijd in de werkkamer van haar oom gezien en hij heeft het haar geschonken. Dat was een dag voor zijn overlijden door een hersenbloeding op straat; op 71 jarige leeftijd, in de armen van zijn tweelingbroer.

Noot 1:

Jo van Gogh-Bonger met haar baby Vincent Willem en dus het neefje van Vincent van Gogh. Frappante gelijkenis? Maar hoe kwam het schilderstuk terecht in Breda waar moeder van Gogh naartoe verhuisde en de kisten uit Nuenen naar over liet komen? Mocht van Gogh zijn neefje geschilderd hebben dan was dat in Parijs of zelfs Auvers is een mogelijkheid. Of lijken alle baby's op elkaar?

Noot 2:

Anton Kerssemakers, Eindhoven 23-6-1914.
Tekent en beschrijft het atelier van Van Gogh bij Koster Schafraat, Heieind te Nuenen. Brief aan Den Heer Johan Briede Rijswijk:

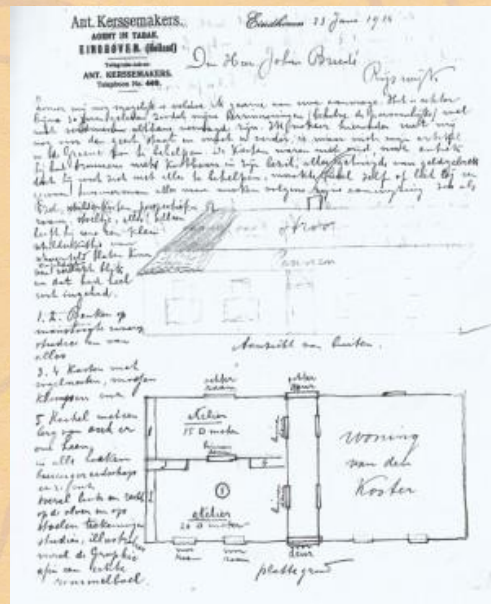
"Zoover mij nog mogelijk is voldoe ik gaarne aan Uw aanvraag. Het is echter bijna 30 jaren geleden zoodat mijn herinnering en behalve de persoonlijke wel verdwenen althans vertraagd zijn. Ik noteer hier onder wat mij nog voor de geest staat en moet U verder maar mijn artikel in de Groene zien te behelpen. De kasten waren niet noch antiek het kon trouwens niet kostbaar zijn in zijn bezit, aller getuigde van geld gebrek doch dat hij zich met alles te behelpen maakte veel zelf of liet hij een gewoon timmerman alles maar maken volgens zijn aanwijzingen zooals ezel, schilderskisten, perspectief-raam, stoeltje, alles. Alleen heeft hij een klein schilderskistje van Schonfelt laten komen Dusseldorff van zinkt blik en dat had heel wat in gehad."

Met wat giswerk in verband met onduidelijke tekst.

Ateliertekening:

- 1-2 - Banken op manshoogte waarop studies van alles;

- 3-4 Kasten met vogelnesten, mossen, klompen, enzovoorts;
- 5 Kachel met een berg van as er omheen, in alle hoeken boerengereedschap, et cetera;
- Overall links en rechts op de vloer en op stoelen, tekeningen, studies, illustraties vooral de Geografic;
- enfin: een echte rommelboel. Zie tekening in brief 454.

HOOFDSTUK 2

Leonard (Nardus) Kuijten (1872- 1968), de oudoom van Jef Kuijten, verhaalde dat hij als 12 jarig jongetje de vogelnesten op verzoek van Vincent uit de bomen haalde en daar wat geld voor kreeg. Een aantal andere dorpsjongens bevestigden deze verhalen.

Men kan de vogelnesten *bijlage 2* bewonderen in een aantal tekeningen en ook in de brieven en schilderijen van Vincent, die de nesten beschreef als knappe staaltjes van architectuur.

Hangnesten van de wielewaal, maar ook van de staartmezen, nachtegaal, treklijsters en vooral winterkoninkjes waren zijn favorieten. Vincent plaatste er een aantal in een dorre boomkruin in het atelier.

Door de herinnering van Leonard Kuijten, Toon Kersmakers maar ook moeder Schafrat weten we dit.

Ook stuurde hij zijn vriend Anthon van Rappard enkele exemplaren.

Later zou Vincent in zijn brieven de bemoste daken van de hutten ("menschennesten") van de arme bevolking met de nesten vergelijken.

HOOFDSTUK 3

Johannes (Hannes Kuijten-april 1865) als grootvader van wederom Jef Kuijten was indertijd de plaatselijke postbode en toen nog een jonge man van ongeveer 22 jaar die woonde in de nabijgelegen Beekstraat.

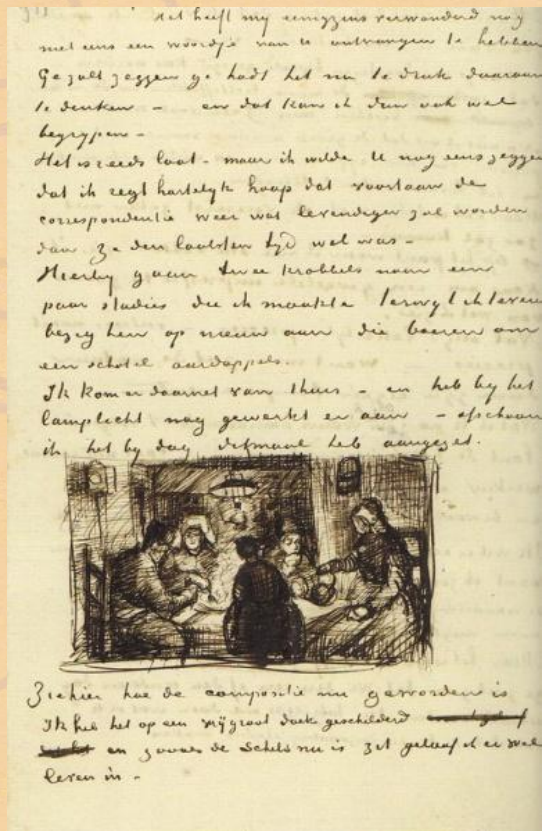
De pastoor had zijn parochianen verboden om met van Gogh om te gaan, waar ze trouwens weinig gehoor aan gaven.

Maar als postbode kwam Hannes dus bijna dagelijks beroepshalve de post ophalen en bezorgen.

Tijdens het verblijf van Van Gogh in Nuenen zijn minstens 134 brieven van Vincent aan zijn broer Theo, en aan de vrienden Anthon van Rappard en Anton Kerssemakers, door hem verzonden, waaronder ook de briefkaart met tekening.

Theo stuurde maandelijks geld vanuit Parijs en dat was voor die tijd niet gering.

Deze brieven met kostbare inhoud als financiële bijdrage van Theo, maar al helemaal de brieven die van Gogh veelvuldig schreef, vertegenwoordigen niet alleen een groot historisch document maar is ook van een ongelooflijk en onbetaalbare grote waarde.

In de vele boeken over Vincent van Gogh en zijn biografie is dit wel het meest belangrijke literaire gegeven als nalatenschap. Naast natuurlijk zijn werken, zoals ook de schoonzus en vrouw van Theo, Jo van Gogh-Bongers, al besepte en deze brieven publiceerde. Nog steeds de basis en naslagwerk voor boekenschrijvers, publicisten en film- en documentairemakers.

Hannes Kuijten heeft die kostbaarheden, geld en correspondenties in weer en wind allemaal in zijn tas over zijn schouder bij zich gedragen. Het was zijn beroep, maar voorwaar: van een onschatbare waarde. Hannes heeft dat waarschijnlijk indertijd niet kunnen bevroeden. De generaties van de familie Kuijten kunnen daar terecht trots op zijn.

Uit de overlevering weet Jef Kuijten ook dat Vincent had gevraagd om zijn opa en postbode Hannes te schilderen, wat hij overigens weigerde of niet durfde vanwege het pastoorverbod. Vincent gaf ook veel weg maar de meeste mensen vonden het maar niks.

Hannes zou dan minstens net zo beroemd geworden zijn als de postbode August Roulin uit Arles. Jef Kuijten betreurt dat nog steeds.

De postbode Johannes Kuijten zou in 1903 het huis van rentenierster Johanna van Renesse als woonruimte voor zijn gezin gehuurd hebben (Heieind 4, nu Beekstraat 49a). Na het overlijden van Johanna zou de inboedel door notaris de Vries zijn geveild op 10 mei 1890. Vincent van Gogh vernoemde haar nog in zijn brief van 13 maart 1884 aan Theo en zegt dan dat de mensen "de heg van Juffrouw Renesse" herkennen. De gezusters Begemann hebben daar op de veiling onder andere zes schilderijen gekocht voor 40 cent, die waren geschat op een opbrengst van 50 gulden. Zou Margot voor dat bedrag alsnog de mogelijke werken van haar vroegere geliefde Vincent als aandenken verzameld hebben?

Anekdote Sjef Kuijten:

Soms bracht zijn opa een brief bij mensen aan huis en zei dan: "Ik zou maar een paar aardappelen meer schillen". De bewoners keken dan verwonderd, maar dan had de postbode al gelezen dat er mensen bij hen op bezoek kwamen.

- postbode August Roulin uit Arles -

-postbode Hannes Kuijten, +/- 50 jaar -

- brief (via Hannes) naar Kerssemakers -

- uitwerking -

Dat Jef en Maria Kuijten nu op die heilige grond wonen, met uitzicht vanuit hun voorkamer op de beeldengroep "de Aardappeleters" die Vincent ook in een briefschets aan Theo heeft verzonden, maakt de cirkel weer rond.

Peter Nagelkerke,

Eindhoven, februari 2016.

BIJLAGE 1

OPGRAVINGEN EN ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK SCHAFRAT KOSTERSHUIS PARK 49-51 NUENEN

18 april en 30 mei 2015.

Jef en Maria Kuijten ontmoette ik tijdens een opening van een tentoonstelling. Ze vertelden me dat ze eigenaar waren van het huis waar vroeger de koster van de Sint Clemenskerk woonde en waar Vincent van Gogh twee kamers huurde en op zolder sliep. Wat dat betreft dus een heilige plaats om trots op te zijn. We waren uitgenodigd om daar eens onderzoek te doen zoals op andere plaatsen (Pastorietuin en Raauwe velden) om te zien of er nog iets te vinden zou zijn uit de tijd van Vincent van Gogh (1884-1885).

Blijkbaar waren indertijd (rond 1938) twee dubbele huizen gebouwd achter het kostershuis en toen dat klaar was werd het kostershuis afgebroken. Erg jammer natuurlijk als men weet dat in verscheidene Europese steden juist alle moeite is gedaan om de culturele erfenis te bewaken. Slechts een tekening van

Anton Wouters uit 1936 en wat foto's zijn bekend van het kostershuis.

Vanuit de gehele wereld komen mensen naar het huis van Jef en Maria en bellen aan.

Er is ook geen enkel ander atelier te vinden waar van Gogh zolang heeft gewoond en gewerkt. Vele beroemde schilderijen zijn op die plaats ontstaan, waarvan het bekendst natuurlijk "de Aardappeleters" is.

Natuurlijk maakte van Gogh ook zijn werken op topografische plaatsen die nog herkenbaar zijn. De familie de Groot-de Rooij woonde in de aardappelhut aan de Gerwenseweg 4, waar veel voorstudies gemaakt zijn. Echter: in het atelier bij de koster was hij zeer productief, ontving hij er zijn modellen en vrienden die schilderles bij hem namen. In Eindhoven maakte hij zijn laatste versie van "de Aardappeleters".

Op 18 april 2015 zijn we dan met ons archeo-clubje bij Maria en Jef Kuijten op bezoek geweest. Jef had zelf al ooit een put gevonden onder zijn oprit en ook een geëmailleerde blauwe moor. Dit soort moren komt ook voor op tekeningen van Vincent maar die bestonden aan de Gerwenseweg ook.

We mochten met de metaaldetectoren door de tuin en ook graven bij detectorsignalen (tot 25cm diep) als we er geen grote bende van zouden maken en alles weer netjes achterlieten.

Dirk Vlasblom van de Archeologische Dienst Eindhoven en Archeologische Vereniging Kempen en Peel

land werkt onder supervisie van de stadsarcheoloog Nico Arts en nu in zijn vrije tijd. Rob Schlooz die elke

keer bij onze onderzoeken weer met mooie vondsten voor de dag komt was ook hoogst gemotiveerd. Natuurlijk misten we Jack van Hoek, Marjolein van den Berg en Kees van Grevenbroek, die vorige onderzoeken ook van de partij waren maar nu door omstandigheden niet beschikbaar konden zijn. Frans Kirchner zou zoveel mogelijk proberen te fotograferen en de vondsten vastleggen. We hadden ook toestemming om bij de buurman, Jan Verhagen, op nr. 51 te zoeken. Tijdens ons zoeken kwamen ook de nieuwe huurders van het pand met Jan Verhagen mee. Het is een verkoopkantoor van een Chinese firma in tuinmeubilair, gevestigd in Hong Kong maar met een dependance in Nuenen. Ze hadden overwogen om kantoorruimte te huren bij Airport Eindhoven. Echter om op korte afstand een locatie te vinden met de verbondenheid van Vincent van Gogh heeft hen doen besluiten om daar naar Nuenen het kantoor te vestigen. De tuin had ook het potentieel om het programma van tuinmeubilair te exposeren terwijl Jan in het huis zijn kantoor zou hebben. Ook daar mochten we zoeken, omdat de tuin toch helemaal opnieuw ingericht moest worden.

Op 30 mei mochten we weer terugkomen bij Jef en Maria die ons de eerste keer al verschrikkelijk gastvrij verwendden met broodjes, hapjes en drankjes. Deze keer waren Marjolein en Kees er gelukkig ook bij. Marjolein moet van ver komen maar haar enthousiasme kent geen grenzen. Ook hadden we deze keer Bas Verbeek met zijn collega. Bas beschikt over een hightech mobiel wagentje om diepte radarmetingen te kunnen verrichten. Via GPS worden de signalen opgestraald en op scherm weer zichtbaar gemaakt. Bas heeft het bedrijf Geo Professionals Nederland, maar had voor ons een uitzondering gemaakt omdat de plaats en het onderwerp hem boeide.

De zinkput hadden we na enige moeite gevonden en vrijgemaakt waarbij een mangat zichtbaar werd. Vooral Kees van Grevenbroek heeft het grote werk verricht om de put leeg te scheppen en leuke vondsten naar boven te brengen, naast natuurlijk de scherven van kruiken, glas en metalen voorwerpen. Het mooiste artefact was iets wat lijkt op de kleine metalen potjes die men op een palet kan klikken. Natuurlijk zwaar verroest en moeilijk te onderzoeken.

Marjolein vond een oud zilveren oorsieraad en Rob had in de naastliggende tuin een asje gevonden van een olielamp (zie overeenkomsten foto op schilderij). Dirk heeft vooral met een grondboor en prikijzer de fundamenteen gelokaliseerd. Daar was het natuurlijk om begonnen.

Bas reed met het hightech karretje het gehele terrein op om signalen vast te leggen.

We hadden veel media-aandacht van schrijvende pers en TV documentaire.

Ondanks het slechte weer, maar goede verzorging van Maria en Jef, was het weer een gedenkwaardige dag.

De vondsten worden bij de archeologische dienst van de gemeente Eindhoven gewassen en gedetermineerd en beschreven door Dirk Vlasblom en enkele vrijwilligers.

Na de 130 jaar dat van Gogh zijn atelier bewoonde hadden we toch de sensatie mogelijk iets van hem te hebben mogen beleven.

Peter Nagelkerke, juni 2015.

- *Met grote dank aan Jef en Maria Kuijten;*
- *Het AVKP (Archeologische Vereniging Kempen en Peel-land en ons gehele team;*
- *Evenals Jan Verhagen en Bas Verbeek;*
- *Fotoalbum/documentatie Frans Kirchner;*
- *Documentaire Cris Dekkers (Lokale omroep Nuenen TV);*
- *Publicaties in de media Harrie van der Wielen en Miriam van den Nieuwenhof van het E.D., Daan Vries van Omroep Brabant TV en Alice van der Plas Radio Nieuwsdienst, redacteur en verslaggever.*

BIJLAGE 2

VAN GOGH EN ZIJN VOGELS

Vincent van Gogh was een groot natuurliefhebber, dat komt in veel van zijn werk naar voren. Hij was op de hoogte van de vogels in het veld en hun gedragingen zoals het bouwen van de nesten, broedsels en favoriete plekjes om hun jongen uit te broeden.

Zijn liefde voor de natuur legde hij vast in zijn werken, maar deelde het ook met de mensen in zijn omgeving. In zijn brieven laat hij dat duidelijk merken en legt verband met de mensen uit die tijd, welke zijn bewondering delen.

Peter Nagelkerke, maart 2013.

Brief 507 aan Theo 9 juni 1885

"Ik weet niet of ge iets van deze twee gevallen vindt zult -de hut met mosdak deed me denken aan een

winterkoningen-nestje. Morgen ga ik schilderen op een ander dorp -ook een hut- in kleiner formaat. Ik heb L.L. zondag gevonden op een grooten togt die ik in gezelschap van een boerenjongen deed- om een nest van een winterkoninkje magtig te worden. Wij vonden er 6, het was een plek waar Bodmer ^(was vogelschilder) mede zou hebben gedweept zonder twijfel. Er waren allen nesten waar de jongen reeds uitgevlogen waren zoodat men zonder al te veel gewetensknaging ze mee kon nemen. Het was zoo echt, ik heb ook andere prachtige nesten. Heb ik zulke mooie hutten gevonden dat ik nu toch een stuk of wat variaties van deze "mensen-nestjes" die me zo doen denken aan de nesten van de winterkoninkjes- moet uithalen, n.l. ze schilderen. Doch zulks gebeurt de boerenjongens ook -ze amuseren zich toch. Ik wou dat ge die Zondag bij waart geweest toen wij die togt hebben gemaakt. Ik kwam geheel bemodderd terug want wij hadden wel een half uur door een beek moeten baden. Maar het schilderen wordt nu voor mij animerend en capiteux als de jagt. Het is een togt dan trouwens ook op modellen en mooie plekken."

Brief 526 aan Anthon van Rappard 8 en 15 augustus 1885

"Amice Rappard, Heden heb ik aan Uw adres verzonden eene mand inhoudende vogelnesten. Ik heb er zelf ook op het atelier - nog al een hele partij - en ik zend U sommigen die ik dubbel heb. Zij zijn van lijster, meerl, geele wielewaal, winterkoning, vink. Ik hoop dat zij goed zullen overkomen."

Brief 511 van 3 juli 1885 aan Anton Kerssemakers

"Mijnheer, Ik heb twee schilderijen klaar - als U met vd Wakker Zondag wil komen kijken - goed-. Daar ik binnenkort anderen ook gereed zal hebben -als U wachten wilt -ook goed etc. Ingeval U zij't Zondag 't zij later komt- zeg dan tegen van der Harten, die mijn vogelnesten wilde komen zien - nu groete, met handdruk."

Brief 533 aan Theo 9 oktober 1885

"k ben nu bezig aan stillevens van mijn vogelnesten waarvan ik er 4 klaar heb. Ik geloof dat die door de

kleuren van het mos, dorre bladeren & grasen, klei & c wel aan sommige lui die de natuur goed kennen zouden kunnen bevallen."

Brief 536 aan Theo 20 januari 1885

"Nu - de nesten zijn ook op zwart fond geschilderd opzettelijk - om reden dat ik er ronduit voor uit wil komen in die studies dat de voorwerpen zich niet in hun natuurlijke entourage doch op een conventioneel fond bevinden. Een levend nest in de natuur is iets heel anders, men ziet dan het nest haast niet, men ziet de vogels".

435a

In de zomer van 1949 vernam ik te Nuenen het volgende: Johannes de Looyer [geboren 14 April 1873] en Karel van Engeland [geboren 10 Nov. 1878] vertelden, dat zij als jongens vogelnestjes hadden gezocht voor Vincent ad. 10 cent per stuk.

Hendricus Dekkers [geboren 26 Jan. 1875] deelde mede, dat hij 5 cent kreeg, en voor merelnesten 10 cent. Een maal ontving hij voor een zwaluwnest 50 cent. Vincent nam hem mee op wandelingen en praatte veel met hem. Hij droeg een blauw linnen broek en kiel, en had een rood sikje; hij was „een lelijke mens“.

Vincent had zijn vader wevende geschilderd in het huisje, waar Dekkers nu woonde; hij was heel vlug met teekenen.

De modellen afgebeeld op de schilderijen B. de la Faille zijn no. 136: Sine de Groot, no. F 1446: Mieke van Rooy, een van de wevers: Toon Swinkels.

Ir. V. W. van Gogh

BIJLAGE 3

ONTHULLING SCULPTUUR EN PLAQUETTE BIJ "ATE- LIER SCHAFRAT" OP 23 OKTOBER 2015

Atelier
Vincent van Gogh
1884 - 1885

houwt / saxon Joh. Schaffat
tekening / drawing Anton Wouters 1955

SJEF KUIJTEN

OPENINGS- EN WELKOMSTWOORD

Graag wil ik u allen, mede namens Jan Verhagen, de buurman van Park 51 en onze partners, van harte welkom heten bij deze heuglijke gebeurtenis van het onthullen van een voor de toekomst blijvend aandenken aan Vincent van Gogh en de familie Schafrat. Maar daar kom ik zo dadelijk nog op terug.

Daarom een speciaal woord van welkom voor de hier aanwezige familieleden van Johannes Leonardus Schafrat en zijn echtgenote Adriana van Eert.

Deze Johannes Schafrat was koster/organist in de hiernaast gelegen H. Clemenskerk. Zijn achterkleinzoon Theo Schafrat zal zo meteen de onthulling verrichten.

Dan ook een speciaal welkom voor kunstenaar Peter Nagelkerke. Hij is hier in de regio, maar ook ver daarbuiten, bekend om zijn beelden en bronswerken. Hij is dan ook de bedenker en vormgever van dit kunstwerk.

Dan, tot slot, is er nog een bijzondere gast in ons midden, namelijk Leo Mesman. Hij is dichter en schreef speciaal voor deze gelegenheid een gedicht dat hij direct na de onthulling zal voordragen.

Om nog even terug te komen op de familie Schafrat en hetgeen hier onder deze prachtige korenschoven zit. Het is, zoals gezegd, een aandenken aan de periode dat Vincent van Gogh hier woonde en zijn atelier

had. Zo'n anderhalf jaar lang, van mei 1884 tot en met eind november 1885 vond Vincent hier op deze plaats, in het voormalige pand, onderdak bij het gezin van koster/organist Johannes Schafrat.

Een historische plek dus hier in Nuenen, mede door het feit dat hij hier later zijn zo beroemd geworden werk "de Aardappeleters" schilderde.

Het is tevens een eerbetoon aan de familie Schafrat. Omdat destijds Johannes en Adriana Schafrat geheel tegen de zin van pastoor Pauwels in bereid waren om Vincent, die in Nuenen nergens terecht kon en door velen weggehoond werd, in hun woning op te nemen en voor anderhalf jaar te huisvesten. Het gezin Schafrat kwam daardoor over als zijnde zeer sociaal en vol begrip voor de medemens.

Dit is in onze ogen altijd onderbelicht gebleven en dat willen we nu op deze manier en door deze gebeurtenis herstellen!

THEO SCHAFRAT

Welkom,

Het verhaal is bekend, we kunnen het lezen in ontelbare boeken, we zien het in films en documentaires, Vincent van Gogh heeft in Nuenen gewoond.

Einde 1883 komt Vincent naar Nuenen en gaat bij zijn ouders aan de Berg wonen, later gaat hij verhuizen naar het Heieind, hier op deze plek dus.

Hier huurt Vincent een atelier om te werken en gaat er later ook wonen.

Tot zover een bekend verhaal.

Maar als ik mij dan realiseer dat mijn vader, geboren in Hotel Schafrat, mogelijk zijn eerste stapjes heeft gezet in het voormalige atelier van Vincent van Gogh, dan krijgt het verhaal over Vincent van Goghs verblijf in Nuenen toch een andere dimensie. Want laat dat voormalige atelier nou toevallig het woonhuis zijn van de opa en oma van mijn vader, Johannes en Adriana Schafrat, mijn overgrootouders dus. En hoewel we nu ook weer niet sentimenteel moeten gaan doen, het blijft iets bijzonders, die link tussen Vincent van Gogh

en de familie Schafrat. We weten veel, maar heel veel ook niet.

Hoe het atelier eruit heeft gezien heeft Anton Kerssemakers in 1914 uitgebreid verteld en schriftelijk laten vastleggen. En dat Vincent het naar zijn zin had in Nuenen nu hij een nieuw atelier had weten te huren is bekend, “ik geloof dat ik er heel wat prettiger zal werken kunnen dan in 't vertrekje thuis”, schrijft Vincent van Gogh aan zijn broer Theo. Hij ontvangt ook bezoek in zijn nieuwe atelier, hij schrijft in een van zijn vele brieven “gisteren is moeder in mijn nieuw atelier geweest in haar wagentje.

Maar hoe gaat dat dan daar in het atelier. Praten Vincent, Johannes en Adriana over de alle daagse dingen van het leven, hebben ze het over het schilderen en tekenen van Vincent, of zit Vincent gezellig aan de koffie in de keuken bij mijn overgrootouders en drinkt hij dan koffie uit een oud, koperen koffiezetapparaat dat nog in bezit is van de familie Schafrat. Of heeft hij toch liever een jenevertje! Zit het eerste kind van Johannes en Adriana bij Vincent op schoot, wie zal het zeggen.

Naar de mening van Adriana Schafrat was Vincent “n goeie mensch”, maar poseren ging haar toch te ver. We lezen in zijn brieven “De menschen poseren verre van graag en als 't niet was om 't geld zoude niemand willen”.

Graag had Vincent, Adriana Schafrat en Willem haar zoon willen laten poseren. Maar zij vond dit onfatsoenlijk, ongetwijfeld mede ingegeven door pastoor Pauwels van de katholieke St. Clemenskerk. Het was natuurlijk ook een controversale van jewelste: Vincent van Gogh, zoon van de dominee van de Hervormde Gemeente, een kunstenaar een nietsnut, huurt mei 1884 twee kamers bij de katholieke koster Johannes Leonardus Schafrat en dat in de schaduw van de kerk. Erger kan toch haast niet. Maar stel je nou toch eens voor dat van Gogh mijn overgrootmoeder wel had geportretteerd, dan had ik naar Amsterdam moeten gaan om haar vereeuwigd te mogen aanschouwen in de een of andere zaal in het beroemde van Gogh museum. En dan had ik tegen die vele honderdduizenden toeristen, vol trots mogen,

nee moeten zeggen “that is my grandgrandmother”, woh zou toch leuk geweest zijn. Maar neen, Adriana en Willem hebben de kans, beroemd te worden, aan zich voorbij laten gaan. En dus moeten we het helaas nu doen met de kat van de familie Schafrat die zich niets aantrok van al het gedoe en mogelijk wel voorkomt op een van de studies voor de aardappeleters, dat dan weer wel!

Dat van Gogh in Nuenen bij zijn ouders is gaan wonen is bekend, maar veel minder bekend is dat Vincent in Nuenen een hele lange periode bij de familie Schafrat heeft gewoond en gewerkt, hij heeft er uiteindelijk langer geschilderd in zijn gehuurde atelier dan bij zijn ouders. Blijkbaar niet belangrijk genoeg want zoveel aandacht is er nooit besteed aan dit bijzondere feit. Maar let wel, vele schilderijen zijn mogelijk ontstaan in het atelier van Schafrat, en nu gaan we spectaculair fantaseren. Want probeer je je nou eens voor te stellen hoe het eraan toe gaat in dat atelier van Vincent. Ergens april 1885 is Vincent bezig met de laatste versie van “de Aardappeleters”, en dan komt Adriana

Schafrat het atelier binnen met haar eerste kind Willem op haar arm. Zij overziet het tafereel, komt dichterbij en zegt tegen Vincent “Vincent die kleuren die je gebruikt in dit schilderij vind ik maar niets, als ik jou was zou ik zo hier en daar wat andere kleuren gebruiken”, en dan zegt Vincent “verrek Adriana ik geloof dat je gelijk hebt ik verander het meteen”, het is toch heerlijk om daarover te speculeren.

November 1885 vertrekt Vincent vrij plotseling naar Antwerpen. En omdat hij voornemens is terug te komen laat hij het atelier gewoon achter, inclusief tekeningen, schilderijen, voorwerpen die hij gebruikte voor zijn doeken en wat al niet meer. Later blijkt dat Vincent niet meer terug zal komen en zit de familie Schafrat mooi te kijken met die rommel; schetsen, tekeningen, voorstudies van “de aardappeleters” mogelijk misschien nog wel schilderijen, misschien kleren, een schilderspalet, een schildersezal, kwasten; was de familie mooi klaar mee. Aantal spullen zijn op verzoek van moeder van Gogh weggehaald en afgevoerd, maar niet alles en veel is achter gebleven.

Uit verhalen van de familie Schafrat is bekend geworden dat veel spullen in de kachel of in de tuin zijn verbrand. Het blijft giswerk, maar zie je het voor je, Johannes Schafrat met een kruiwagen vol van Gogh “attributen” richting de stookplaats in de tuin. Dochter tante Martine, geboren in 1895 heeft mij vele malen dit verhaal verteld, ook hoe zij zelf als kind nog gevonden tekeningen in de kachel heeft verbrand. Dat Vincent langzaam beroemd aan het worden was zal in het Nuenen van toen nog niet zijn doorgedrongen. En via zoon ome Harrie weten we dat er mogelijk ook schetsen van de aardappeleters op de muren zouden hebben gestaan in het atelier.

Bekend is dat Adriana maar wat bang is geweest voor het roken van Vincent, stel je voor dat de tent afbrand, heel begrijpelijk voor een jonge moeder. En vele van ons kennen de foto van Adriana Schafrat waar zij achter de stoel staat, een foto die in vele boeken over van Gogh voorkomt. Ook in de recentelijk uitgegeven “Grote atlas van van Gogh” komt steeds maar weer diezelfde foto van Adriana

Schafrat met stoel voor. Een stoel uit het de inboedel van de familie Schafrat die later in bezit is gekomen van dokter Wiegersma.

Vincent van Gogh en de familie Schafrat, een verhaal dat niet zo bekend is geworden, maar gelukkig zijn er in Nuenen een aantal mensen die de link tussen deze kunstenaar en de familie Schafrat wel als belangrijk en waardevol zien. Geïnspireerd door de kunstenaar Peter Nagelkerke, vinden zij het wel belangrijk dat de relatie van de koster Schafrat en zijn vrouw met de kunstenaar Vincent van Gogh meer in het voetlicht komt te staan.

Ik wil dan ook hier, namens de gehele familie Schafrat mijn grote dank uitspreken aan de initiatiefnemers Jef en Maria Kuyten - Mesman en Jan Verhagen, dank. Zij hebben het aangedurfd om in deze, welhaast periode van een Nuenense beeldenstorm, het initiatief te nemen een beeld te plaatsen daar op die historische plek waar een wereldberoemd schilder gewoond en gewerkt heeft.

Adriana is dan niet vereeuwigd door van Gogh maar het is duidelijk dat Johannes Leonardus Schaftrat en Adriana Schaftrat - van Eerd een bescheiden rolletje hebben gespeeld in de onvoorstelbare (leef-) wereld van Vincent van Gogh, schilder van wereldformaat! En dat mag, neen moet worden gezegd, daar mag aandacht aan worden besteed.

Nogmaals mijn grote dank!!!

LEO MESMAN

VINCENT'S AFSCHIED VAN NUENEN

*Van Nuenen afscheid nemen viel hem zwaar.
Hij zou de boeren en de wevers missen,
Wier hard bestaan hij met inkt en krijt en verf
In onuitwisbare beelden had vereeuwigd.*

*Van Nuenen afscheid nemen viel hem zwaar.
Hij zou het Brabants landschap missen,
Met zijn hoge peppels en zonsondergangen,
Die zijn ogen branden deden als zijn hart.*

*Van Nuenen afscheid nemen viel hem zwaar.
De warmte van de Schafrats zou hij missen.
Hun gastvrij huis vol kinderstemmen.
Zijn ruim maar volgestouwd atelier.*

*Niet missen zou hij de kille pastorie,
Noch het mangelhok dat hem benauwde.
Het was in de kosterwoning dat Vincent
Zijn grootste boerenwerken heeft geschapen.*

NASCHRIFT

Mijn persoonlijke "verbondenheid" met Vincent van Gogh dateert al van zeer jongs af aan. Als kind probeerde ik al te tekenen en schilderen zoals hij.

Geboren in 1942 ben ik al in 1949 lid geworden van de St. Fransgroep voor de welpjes en verkenners (scouting) in Tongelre, Eindhoven.

Op zaterdagen zwierven we dan onder andere met de groep door de Tongelresche velden tussen de watermolens van Opwetten en Coll.

De pastoor bezat ook een stuk moeras genaamd "de Zegge", in het gebied waar we hout mochten kappen.

Klasgenoten van de St. Martinusschool kwamen allemaal uit deze buurt, zoals de Collseweg, Wolvendijk, Loostraat, Hofke en Hofstraat, Koudenhovense- en Urkhovense weg.

Piet van Hoorn, de molenaar van de Opwettense Molens, was toen ongeveer 75 jaar oud en had spannende verhalen over het nestjes zoeken voor Vincent van Gogh in de omgeving en verdiende daar een paar centen mee.

Blijkbaar wist Piet precies welke nesten en in welke conditie hij deze nesten moest leveren. Daar kwam ook het verhaal vandaan van het "schildersmenneke" (en die beslist niet gek was volgens hem) en dat hij een paars corduroy kostuum gedragen zou hebben.

Liefde voor de natuur werd al met de paplepel ingegeven door meester Ketelaars in de 4e klas van de lagere school, die daar boeiend over kon vertellen en ons zelfs meenam naar de hoge gewelven onder het dak van de St. Martinuskerk om uilenballen te verzamelen. Die moesten we dan in de klas uit elkaar plukken om de botjes van muizen en ander gedierte te definiëren.

Zijn zoon Loek Ketelaars is een bekend Eindhovenenaar geworden door zijn inzet als natuurbeschermer en bewaker en hij geeft lezingen met beeldmateriaal en rondleidingen over en in de groene gebieden van Tongelre. Hij is ook als ornitholoog een professioneel specialist op het gebied van vogels, hun nesten, eieren en kent de plaatsen waar ze vertoeven op zijn duimpje.

Ik had hem gevraagd om de schilderijen en tekeningen met zijn kennis te beschrijven maar het schijnt dat van Gogh zich hier wat vrijheden had veroorloofd waardoor het moeilijk is om de juiste vogels bij de juiste nesten te plaatsen.

Overigens schreef Vincent aan zijn broer, dat natuurkenners het wel op prijs zouden kunnen stellen.

Hierbij heeft hij zich dan wat overschat?

Peter Nagelkerke.

02-2016 - Peter Nagelkerke
<http://WWW.PETERNAGELKERKE.NL>

Met dank aan:

- *Jef Kuijten, Leo Mesman, Theo Schafrat en Sophie Elzinga-vanKooijk voor hun bijdragen;*
- *diverse bronnen van Gogh- en internetpublicaties;*
- *Frans Kirchner (recente foto's en vormgeving).*

